

ARBETSRAPPORT NR 74
Svensk dagstidningsläsning i
förändring
ANDRE JANSSON

ISSN 1101-4679

Innehåll

I	INLEDNING	2
2	MORGONTIDNINGSLÄSNING	3
3	I VILKA GRUPPER FINNS 1996 ÅRS NEDGÅNG?	7
4	PRENUMERATION OCH LÄSNING	10
5	KVÄLLSTIDNINGSLÄSNING	17
6	SVENSKARNA OCH DAGSTIDNINGSLÄSNINGEN	20
7	MOT ÖKADE KLYFTOR?	23
8	SAMMANFATTNING	25
	REFERENSER	27
	TABELLFÖRTECKNING	29

2 MORGONTIDNINGSLÄSNING

Svenskarna har sedan lång tid tillbaka varit flitiga morgontidningsläsare. Som tabell 1 visar, har den andel av befolkningen som läser morgontidning minst fem dagar i veckan legat tämligen stabilt kring 80 procent fram till början av 1990-talet, då en svag nedgång börjar skönjas. Det närmaste man kan komma ett brott mot den stabila kurvan, återfinns först vid den senaste mätpunkten, 1996. Den andel av befolkningen som läser morgontidning minst fem dagar i veckan stannar nu på 71 procent och andelen icke-läsare (de som läser mindre än en gång i veckan) stiger från tio procent till 13 procent mellan 1995 och 1996. Således tycks en förskjutning nedåt i regelbundenhet ha ägt rum; de mest regelbundna blir färre och de minst regelbundna blir fler.

Tabell 1 Regelbundenheten i morgontidningsläsningen 1985-1996: åldersintervall 15-75 år (procent)

Läsning/v	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Mindre än en gång	8	10	8	8	9	9	10	10	11	10	10	13
1-2 gånger	3	4	4	3	3	4	4	5	5	5	5	6
3-4 gånger	10	9	8	8	8	7	8	8	10	9	9	11
5 gånger	10	8	8	9	9	10	9	11	8	10	10	9
6-7 gånger	69	69	72	72	72	71	70	67	66	66	66	62
Totalt	100	100	100	100	101	101	101	100	100	100	100	101
Minst fem gånger	79	77	80	81	81	81	79	78	74	76	76	71
Antal svar	2044	1845	1672	1643	1578	1582	1573	1730	1684	1560	1623	1618

Anmärkning 1: Testologens data år 1985 och SOM-undersökningens data från 1986.

Anmärkning 2: Samtliga svarande är svenska medborgare.

Eftersom SOM-studiernas urval alltsedan 1992 omfattar personer ända upp till 80 år (tidigare gick gränsen vid 75 år), är det relevant att för de senaste åren redovisa en parallell tidsserie i vilken även de äldsta finns med (tabell 2). De förändringar som denna utvidgning av urvalsramen medför, ligger dock på en obetydlig nivå. Resultaten förändras blott någon enstaka procent och inte i någon entydig riktning. Med undantag för tabell 2, kommer genomgående åldersintervallet 15 till 75 år att användas i denna rapport – detta för att kunna dra nytta av de analytiska förtjänsterna med långa tidsserier.

Tabell 2 Regelbundenheten i morgontidningsläsningen 1992-1996: åldersintervall 15-80 år (procent)

Läsning dagar/vecka	1992	1993	1994	1995	1996
Mindre än en dag/vecka	9	12	10	10	13
1-2 dagar/vecka	4	5	5	5	6
3-4 dagar/vecka	10	10	9	9	11
5 dagar/vecka	10	8	10	10	8
6-7 dagar/vecka	67	67	66	67	62
Totalt	100	102	100	101	100
Minst 5 dagar/vecka	77	75	76	77	70
Antal svar	1802	1767	1621	1690	1694

Anmärkning: Samtliga svarande är svenska medborgare.

Nu kan man givetvis ifrågasätta om dessa resultat är tillförlitliga. Även med stora slumpmässiga urval som detta, måste man räkna med en felmarginal på några procent. Det finns emellertid indikatorer på att den påtagliga nedgången i morgontidningsläsning är en korrekt beskrivning av verkligheten. Utöver den negativa upplageutveckling som jag nämnde inledningsvis, kan även resultaten från Väst-SOM-studien 1996 anföras som kompletterande argument (tabell 3).

Tabell 3 Regelbundenheten i morgontidningsläsningen: jämförelse mellan Riks-SOM och Väst-SOM, 1995 och 1996 (procent)

Morgontidningsläsn.	Väst-SOM	Väst-SOM	Riks-SOM	Riks-SOM
	1995	1996	1995	1996
6-7 dagar per vecka	70	65	66	62
4-5 dagar per vecka	10	10	14	13
2-3 dagar per vecka	8	10	8	10
Mer sällan/aldrig	12	16	12	15
Antal svar	1526	1639	1624	1618

Anmärkning: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Väst-SOM-studien är en motsvarighet till Riks-SOM, men begränsad till Västsverige. Trots den regionala prägel, brukar resultaten från den västsvenska studien vara väl jämförbara

med Riks-SOM, eftersom inga avgörande skillnader i demografiskt hänseende föreligger beträffande urvalet. Av tabell 3 framgår att nedgången i Sverige totalt även återfinns i den västsvenska regionen, vilket ömsesidigt stärker tillförlitligheten hos de båda studierna. Andelen som läser sällan eller aldrig har i båda fallen ökat, medan de mest regelbundna läsarna har minskat sin andel i motsvarande grad.

Viss reservation gentemot den minskning av andelen regelbundna läsare som redovisas i tabell 3 bör emellertid, från metodologisk utgångspunkt, göras. I *Mediebarometer 1996* (1997), där man frågar efter gårdagens läsning, återfinns nämligen inte någon nedgång alls. Andelen svenskar som läste morgontidning en helt vanlig dag 1996 uppgick till 71 procent – en lika stor andel som 1995. Orsaken till att denna siffra ligger still, medan SOM-undersökningarnas är i rörelse, skulle kunna vara att en viss del av nedgången i vanemässig läsning (SOM-undersökningen efterfrågar hur ofta man läser under en vecka) har att göra med förändrade normer snarare än ett förändrat faktiskt beteende. Om prestigen i att regelbundet läsa morgontidning inte längre är lika stark, ger detta utslag på vanemåttet, medan den faktiska gårdagsläsningen egentligen inte behöver ha minskat. Särskilt tydligt kan denna effekt urskiljas bland de yngre åldersgrupperna, vilka tenderar att bedöma sig själva som mer sporadiska läsare än vad deras faktiska läsning egentligen motiverar. Med andra ord intar morgontidningsläsningen hos flertalet unga inte en lika självklar och högt prioriterad plats bland vardagsvanorna som hos de äldre (jfr Wadbring & Weibull, 1996; jfr även Weibull, 1983: 194).

Tabell 4 Andelen morgontidningsläsare 6-7 dagar i veckan i olika åldersgrupper (procent)

Ålder	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
15-19 år	61	55	53	55	47	50	52	42	43	42	37	39
20-24 år	60	55	58	55	57	42	48	46	53	45	43	45
25-29 år	59	59	56	62	62	69	56	54	55	59	58	41
30-34 år	61	63	66	66	69	71	64	64	54	57	56	51
35-39 år	62	67	73	72	71	69	77	62	66	66	63	58
40-44 år	70	76	78	84	81	76	72	70	66	68	71	67
45-49 år	75	72	87	75	74	79	79	68	73	69	72	68
50-54 år	77	73	71	82	80	84	75	75	76	74	80	73
55-59 år	79	76	82	81	78	74	80	76	84	81	80	79
60-64 år	85	79	82	81	83	77	75	80	77	79	86	74
65-70 år	82	78	84	85	87	82	80	78	77	79	78	86
71-75 år	80	77	77	79	80	84	87	75	79	80	78	75

Anmärkning: Samtliga svarande är svenska medborgare.

Nämnda förhållande är också viktigt att hålla i minnet när man studerar tabell 4. Här framkommer att morgontidningsläsning alltså är en vana som är mer regelbunden bland äldre än bland yngre. Sett över tid, är det framför allt bland de yngre som andelen regelbundna läsare har minskat, vilket betyder att polariseringstendensen idag är än mer påtaglig än vad den var för tio år sedan. Inom de två yngsta ålderskategorierna har dock inga förändringar ägt rum mellan 1995 och 1996. Den tydligaste nedgången kan istället urskiljas för 25- till 29-åringarna, där andelen mycket regelbundna läsare har minskat från 58 till 41 procent. För övrigt är den generella nedgången mer jämnt fördelad över olika ålderskategorier, med undantag för 60- till 64-åringarna där läsarandelen minskar från 86 till 74 procent. Vi skall här komma ihåg att åldersintervallen är relativt korta, varför antalet respondenter i respektive grupp ligger runt 150 personer. Detta gör att procentfördelningarna kan slå ganska kraftigt åt olika håll från år till år, och att vi därför bör tolka förändringarna mellan enstaka år med betydande försiktighet.

Beträffande när på dagen och under hur lång tid människor läser sin morgontidning (tabell 5), är siffrorna för 1996 likvärdiga med dem för 1995. De svenskar som regelbundet läser morgontidning, avsätter i genomsnitt ungefär en halvtimme per dag för denna syssla, fördelat på 1,49 tillfällen. Företrädesvis läser man på morgonen och efter arbetsdagens slut. Men sett ur ett längre tidsperspektiv är det också noterbart att andelen som läser tidningen vid dessa båda tidpunkter har blivit något mindre sedan 1970- och 80-talen. En viss betydelse skulle här konkurrensen från frukost-TV kunna tänkas ha, även om detta medium hittills inte har lett till några drastiska förändringar av svenskarnas morgonmedievanor. Frukost-TV har framför allt vunnit inträde i hem där morgontidningsläsningen redan tidigare har haft en förhållandevis svag ställning, och då är det snarare radion som har tappat mark än morgontidningen (jfr Wadbring, 1995 och Weibull, 1995a).

Tabell 5 Andelen regelbundna läsare vid olika tidpunkter under dagen, antal lästillfällen och genomsnittlig lästid 1979-1996 (procent)

Tidpunkt	1979	1983	1987	1991	1995	1996
Före klockan 8	66	68	64	62	60	60
Mellan klockan 8-12	25	31	30	28	32	31
Mellan klockan 12-17	15	18	16	14	15	16
Efter klockan 17	50	57	46	42	45	42
Genomsnittligt antal lästillfällen	1,56	1,74	1,56	1,46	1,52	1,49
Genomsnittlig lästid, minuter	30,1	31,7	30,7	28,6	29,4	28,2
Antal svar	2135	2126	1530	1474	1466	1413

Anmärkning 1: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Anmärkning 2: Med regelbundna läsare menas de som läser tidningen minst en gång per vecka.

3 I VILKA GRUPPER FINNS 1996 ÅRS NEDGÅNG?

För att bättre förstå vad det egentligen är som har hänt med svenskarnas morgontidningsläsning mellan 1995 och 1996, erfordras en närmare analys av vilka människor det är som har minskat sitt läsande. I Sverige har morgontidningarna traditionellt haft en mycket bred publik. Dels har den sociala skiktningen varit mindre påtaglig än i flertalet jämförbara länder, vilket innebär att även människor på lägre sociala positioner har varit regelbundna morgontidningsläsare (se t ex Weibull 1983: 89ff), dels har läsningen varit tämligen väl spridd över olika ålderskategorier. Kombinationen av den kraftigt ökande utbredningen av nya elektroniska medier och det faktum att många svenskar de senaste åren har fått det sämre ekonomiskt, skulle emellertid kunna vara tänkbara orsaker till en eventuellt ökande skiktning.

Som framgick av tabell 4, har vi under en tioårsperiod kunnat konstatera en markant nedgång i läsning bland de yngre; framför allt i åldrarna 15 till 24 år. Om vi specifikt jämför 1995 och 1996 (se även tabell 6) är det emellertid inte dessa åldersgrupper allena som svarar för nedgången. Snarare är det så att andelen som läser morgontidning mer sällan än en gång per vecka har ökat i alla ålderskategorier, och att andelen som läser sex till sju dagar i veckan har minskat i alla kategorier – utom bland 65- till 75-åringar. I den senare gruppen har istället andelen mycket regelbundna läsare ökat en aning.

Tabell 6 Morgontidningsläsning i olika åldersgrupper 1995 och 1996 (procent)

Läsning per vecka	15-29 år		30-49 år		50-64 år		65-75 år	
	1995	1996	1995	1996	1995	1996	1995	1996
Mindre än en d/v	15	17	10	13	5	7	9	12
1-2 d/v	9	12	4	4	2	3	4	1
3-5 d/v	31	29	21	22	12	14	9	7
6-7 d/v	46	42	65	61	82	75	78	81
Minst 5 d/v	61	54	77	70	87	82	82	84
Antal svar	399	425	602	566	389	377	233	230

Anmärkning: Samtliga svarande är svenska medborgare.

Åldersfaktorns betydelse är också viktig att ta hänsyn till när man tolkar skillnaderna i läsvanor mellan förvärvsarbetande och icke förvärvsarbetande (tabell 7). Att endast 55 procent av de icke förvärvsarbetande läser morgontidning minst fem dagar i veckan, är inte

en direkt konsekvens av att människor inte förvärvsarbetar, utan beror också på gruppens ålderssammansättning. Ålderskategorin 15- till 29-åringar – de som generellt sett är minst regelbundna läsare – utgör här hela 73 procent, vilket skall jämföras med 26 procent av urvalet i stort. Viktigt att poängtera är dock att det främst är bland förvärvsarbetande som morgontidningsläsningen har sjunkit mellan 1995 och 1996. Här har andelen läsare minst fem dagar i veckan sjunkit med sju procent, från 81 till 74 procent.

Tabell 7 Morgontidningsläsning efter sysselsättning respektive kön 1995 och 1996 (procent)

Läsning per vecka	Förvärvsarb.		Ej förv. arb.		Män		Kvinnor	
	1995	1996	1995	1996	1995	1996	1995	1996
Mindre än en d/v	8	10	18	17	9	12	10	13
1-2 d/v	4	5	7	11	5	6	5	5
3-5 d/v	19	22	26	25	21	19	18	21
6-7 d/v	69	63	49	47	66	63	67	62
Minst 5 d/v	81	74	60	55	77	72	76	69
Antal svar	909	897	325	342	812	748	810	849

Anmärkning 1: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Anmärkning 2: Med 'ej förvärvsarbetande' avses studerande, arbetslösa och personer som har beredskapsarbete eller genomgår ungdomspraktik eller arbetsmarknadsutbildning.

Vidare kan konstateras att män och kvinnor läser morgontidning ungefär lika regelbundet (till höger i tabell 7). Några betydande förändringar i detta mönster har inte ägt rum mellan 1995 och 1996, vilket innebär att en tydlig nedgång återfinns såväl bland kvinnor som bland män.

För att analysera skillnaderna mellan olika socioekonomiska grupper, kan man ta fasta på människors subjektiva klasstillhörighet. Detta innebär att svarspersonerna själva får ange till vilken social klass den egna familjen bör hänföras. En dylik kategorisering är mycket användbar för att påvisa hur människors läsvanor är kopplade till vilket samhällsskikt man tillhör (tabell 8). Förutom att arbetarklassen är den sociala grupp där människors tidningsläsning generellt sett är minst regelbunden, är det också där som läsningen tydligast har gått ner mellan 1995 och 1996. Andelen som läser minst sex dagar per vecka har från en redan låg nivå sjunkit till 55 procent och andelen som läser mindre än en gång per vecka har stigit

till 16 procent. Att gruppen arbetare numerärt är så stor – den utgör drygt 40 procent av urvalet – sätter givetvis tydliga avtryck i det totala mönster som redovisades i tabell 1.

Tabell 8 Morgontidningsläsning efter subjektiv klass 1995 och 1996 (procent)

Läsning per vecka	Arbetare		Jordbrukare		Lägre tjänstemän		Högre tjänstemän		Egenföretagare	
	1995	1996	1995	1996	1995	1996	1995	1996	1995	1996
Mindre än en d/v	12	16	12	9	9	8	4	2	5	10
1-2 d/v	5	6	5	7	3	5	3	3	6	7
3-5 d/v	24	23	12	16	13	17	15	20	24	16
6-7 d/v	59	55	72	69	74	70	80	75	66	68
Minst 5 d/v	71	66	79	73	81	78	87	84	78	75
Antal svar	668	693	43	45	423	391	196	184	142	137

Anmärkning 1: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Även småföretagarna är en kategori där en stor ökning av andelen minst regelbundna läsare har ägt rum; 10 procent 1996 jämfört med 5 procent 1995. Här är emellertid mönstret mer motsägelsefullt, såtillvida att den andel som läser morgontidning minst sex dagar i veckan inte har minskat. Däremot kan en tydlig minskning av läsandet tre till fem dagar i veckan urskiljas.

Också bland tjänstemännen, såväl högre som lägre, kan en liten nedgång i läsningen konstateras. Dock kan denna förändring betraktas som mindre djupgående än den bland arbetare, eftersom det bland tjänstemännen inte sker någon ökning av andelen icke-läsare. Att det bland högre tjänstemän endast finns två procent som läser mindre än en dag per vecka, torde kunna ges två olika huvudförklaringar. För det första utgör de högre tjänstemännen den sociala grupp där morgontidningen har sitt starkaste fäste – inte minst värderingsmässigt. Detta exemplifieras bland annat genom att de högre tjänstemännen är påtagligt överrepresenterade bland stockholmsmorgontidningarnas prenumeranter utanför Stockholm – det vill säga bland de tidningsläsare som håller sig med två morgontidningar (se t ex Kratz, 1991) – och genom att samma sociala kategori tenderar att värdera morgontidningarna särskilt högt jämfört med kvällstidningarna (Jansson, 1997). För det andra är gruppen relativt kapitalstark och därigenom mindre känslig för prisökningar och försämrad privatekonomi.

4 PRENUMERATION OCH LÄSNING

Mellan 1995 och 1996 minskade andelen hushåll med morgontidningsprenumeration med två procent – från 77 till 75 procent (tabell 9). Förändringen kan tyckas vara obetydlig (och är inte ens statistiskt säkerställd), men ligger likväl i linje med en över tid långsamt sjunkande prenumerationsfrekvens. Sedan slutet av 1980-talet har andelen hushåll med prenumeration minskat med ungefär fem procent. Eftersom andelen prenumeranter bland de regelbundna läsarna (vilket här betyder de som läser minst en gång i veckan) alltjämt håller sig kring den 85-procentsnivå som varit så gott som konstant ända sedan mätseriens början 1979, kan vi sluta oss till att den svagt avtagande prenumerationstätheten är en delförklaring till det minskade läsandet. I annat fall – om människor fortsatte att läsa regelbundet sedan de sagt upp sin prenumeration – skulle andelen prenumeranter bland läsarna ha minskat kontinuerligt under 1990-talet.

Tabell 9 Den totala andelen hushåll med morgontidningsprenumeration samt andelen prenumeranter bland de regelbundna läsarna 1979-1996 (procent)

	1979	1981	1983	1985	1987	1989	1991	1993	1995	1996
Totalt	80	79	78	79	80	80	77	76	77	75
Av läsare	86	87	87	86	87	86	85	84	83	83
Förvärvsarbetande					78	78	78	77	77	76
Ej förvärvsarb.					80	77	67	65	68	65

Anmärkning 1: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Anmärkning 2: Med regelbundna läsare avses personer som läser morgontidning minst en gång per vecka.

Anmärkning 3: Med 'ej förvärvsarbetande' avses studerande, arbetslösa och personer som har beredskapsarbete eller genomgår ungdomspraktik eller arbetsmarknadsutbildning.

Anmärkning 4: Åren 1979 till 1985 gjordes inga jämförelser mellan förvärvsarbetande och ej förvärvsarbetande.

Att människor utan förvärvsarbete (hit räknas förutom arbetslösa även studenter och personer i beredskapsarbete eller motsvarande) i mindre utsträckning än förvärvsarbetande prenumererar på en lokal morgontidning, hänger väl samman med förstnämnda grupps oregelbundna läsvanor (jfr tabell 7). Detta förhållande har naturligtvis sina ekonomiska förklaringar; men vi skall samtidigt hålla i minnet att samma skillnader inte existerade för tio år sedan. År 1987 var till exempel andelen hushåll med prenumeration 80 procent bland de ej förvärvsarbetande jämfört med 78 procent bland de förvärvsarbetande. Under 1990-

talet har de resurssvaga grupperna inte bara blivit större i omfattning; de inrymmer också i allt större utsträckning unga människor – det vill säga den ålderskategori som idag är minst benägen att skaffa sig prenumeration.

Om vi ser till vilka åldersgrupper det är som har avslutat sina prenumerationer under 1996, är det framför allt personer mellan 25 och 29 år som utmärker sig (tabell 10). Bland dessa har andelen boende i hushåll med prenumeration minskat från 63 procent till 56 procent mellan 1995 och 1996. Även ålderskategorin 30- till 39-åringar tycks fortsätta den successiva nedgång som präglat 1990-talet. Här är andelen hushåll med prenumeration nu nere på 65 procent. I övriga ålderskategorier kan inga nämnvärda förändringar lokaliseras med avseende på det senaste årets resultat. Förekomsten av hushållsprenumeration är precis som tidigare som störst bland de äldre.

Tabell 10 Andelen hushåll som har en prenumeration, uppdelat i olika åldersgrupper 1979-1996 (procent)

Ålder	1979	1983	1987	1991	1995	1996
15-19 år	83	73	81	76	76	72
20-24 år	76	63	62	53	56	58
25-29 år	69	64	68	62	63	56
30-39 år	83	81	78	78	67	65
40-49 år	79	83	85	82	80	79
50-59 år	87	82	83	86	86	85
60-75 år	82	86	89	84	86	86

Anmärkning: Samtliga svarande är svenska medborgare.

Huruvida 25- till 29-åringarna enbart under 1996 verkligen har sagt upp sina prenumerationer i den omfattning som tabell 10 ger sken av, är värt att ifrågasätta eftersom antalet respondenter här är så lågt. Men *att* en nedgång har ägt rum – åtminstone i ett längre tidsperspektiv – kan vi vara mer säkra på. Mönstret bör rimligen kunna tolkas som att personer i denna ålder (och till stor del även 20- till 24-åringar) företrädesvis lever i egna och relativt nybildade hushåll, där den ekonomiska situationen för många präglas av att vara 'på gränsen'. Att inneha en morgontidningsprenumeration kan då vara en extra kostnad som vid en viss kritisk punkt prioriteras bort. Eftersom den dagliga tidningen kanske inte heller har hunnit bli den etablerade vana som den är för många äldre, torde det också vara lättare för denna grupp att finna informativa alternativ i andra nyhetsmedia. Tidigare empiriska studier har bland annat kunnat visa att det i stor utsträckning är en mediepublik under 30 år som söker sig till de nya privata radiostationerna (Strid, 1996) och till TV4s nyheter (Weibull, 1995b).

Vad som också är värt att notera när det gäller 25- till 29-åringarna, är att den tydliga nedgången i prenumerationsbenägenhet står väl i relation till nedgången i läsning (jfr tabell 4). Att andelen läsare sex till sju dagar i veckan har rasat från 58 till 41 procent torde till stor del vara en effekt av uppsagda prenumerationer. En jämförelse över tid ger dessutom vid handen att andelen läsare minst fem dagar per vecka i ålderskategorin 15- till 29-åringar sedan 1991 har minskat lika mycket bland prenumeranter som bland icke-prenumeranter (tabell II). Den effekt som prenumerationsinnehav har på läsningens regelbundenhet var således lika stor 1996 som fem år tidigare i denna åldersgrupp, vilket talar för att avslutade prenumerationer förstärker mönstret av ett över lag minskat läsande. I den mest läsande ålderskategorin, 65- till 75-åringar, tycks prenumerationens effekt ha ökat under motsvarande tidsperiod (med reservation för att antalet icke-prenumeranter är lågt och felmarginalen därmed stor). Detta avspeglas exempelvis i att 65- till 75-åringar utan prenumeration 1996 läste mindre regelbundet än 15- till 29-åringar i samma situation 1991.

Tabell II Andel morgontidningsläsare minst fem dagar i veckan: effekt av ålder och prenumeration, 1991 respektive 1996 (procent).

1991	Ålder		Effekt av ålder	1996	Ålder		Effekt av ålder
	15-29	65-75			15-29	65-75	
Prenumeration	87	94	- 7	Prenumeration	76	93	- 17
Ej prenumeration	30	48	- 18	Ej prenumeration	18	25	- 7
Effekt av pren.	+ 57	+ 46		Effekt av pren.	+ 58	+ 68	

Anmärkning: Samtliga svarande är svenska medborgare.

Om vi studerar förekomsten morgontidningsprenumeration i olika samhällsklasser (tabell 12), finner vi att de enda grupperna där vi kan se tecken på nedgång är bland arbetare och bland högre tjänstemän – de två grupper där prenumerationsbenägenheten är minst respektive störst. Mot bakgrund av att sex-till-sjudadagsläsningen minskade en aning i båda grupperna mellan 1995 och 1996, men att andelen icke-läsare ökade enbart bland arbetare (jfr tabell 8), skulle man kunna gissa att det bland arbetare till stor del har skett en minskning i läsande bland icke-prenumeranter. Stöd för detta antagande återfinns dessutom i tabell 13, som visar att det mellan 1995 och 1996 har skett en tydlig ökning av andelen icke-läsande icke-prenumeranter. Samtliga andra kategorier har blivit mindre – i all synnerhet andelen icke-prenumeranter som läser minst fem dagar per vecka, som har minskat från 34 procent till 26 procent.

Tabell 12 Andelen hushåll med prenumeration, efter subjektiv klass 1995 och 1996 (procent)

	Arbetare	Jordbrukare	Lägre tjänstemän	Högre tjänstemän	Egenföretagare
1995	69	88	82	92	83
1996	65	87	84	89	82
Differens	- 4	- 1	+ 2	- 3	- 1

Anmärkning 1: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Anmärkning 2: Kategoriseringen efter social klasstillhörighet bygger på subjektiva uppgifter.

Tabell 13 Morgontidningsläsning bland prenumeranter och icke-prenumeranter 1995 och 1996 (procent)

Läsning per vecka	Prenumeranter		Icke-prenumeranter	
	1995	1996	1995	1996
Mindre än en d/v	2	3	35	42
1-2 d/v	2	3	15	13
3-5 d/v	14	15	36	33
6-7 d/v	82	79	15	12
Minst 5 d/v	89	86	34	26
Antal svar	1245	1206	379	412

Anmärkning: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Om vi gör analysen i tabell 13 klassspecifik – det vill säga klass för klass studerar förändringarna i läsning bland icke-prenumeranter – finner vi också att det framför allt är inom arbetarklassen som en ökning av icke-läsande icke-prenumeranter har ägt rum (ej redovisat i tabell). Från 1995 till 1996 har denna kategori ökat i storlek från 33 till 40 procent. Samtidigt har motsvarande andel bland högre tjänstemän minskat från 19 till 14 procent. Eftersom andelen arbetarhushåll är kraftigt överrepresenterad bland dem som inte har någon morgontidningsprenumeration, sätter denna grupp tydligast avtryck i tabell 13.

Det faktum att andelen icke-läsande icke-prenumeranter ökar, innebär att de som tidigare anskaffade och läste någon morgontidning på annat sätt än genom prenumeration har blivit färre i motsvarande grad. Tabell 14 nyanserar mönstret på så vis att vi där kan utträna vilka anskaffningssätt förutom prenumeration som är vanligt förekommande. Här bör emellertid poängteras att tabellen enbart återger vilka anskaffningssätt som användes av *regelbundna läsare* (minst en dag per vecka), som inte är prenumeranter. Vi kan således inte säkert uttala oss om vilka anskaffningssätt som användes 1995, men som har blivit mindre vanliga under 1996 som en följd av den minskande andelen *regelbundna läsare*. Likväl kan man skönja två tydliga tendenser som kan ge stöd åt plausibla tolkningar om anskaffningsmönstrens sammansättning och förändring.

De två förändringar som här är värda att ta fasta på, gäller de två anskaffningssätt som alltsedan 1979 har varit de vanligaste: läsning på jobbet/i skolan respektive lösnummerköp. Det förstnämnda har mellan 1995 och 1996 blivit mer vanligt (en ökning från 45 procent till 54 procent) och det sistnämnda har blivit mindre vanligt (en minskning från 29 procent till 23 procent). Detta indikerar att allt färre idag har råd att ersätta en uppsagd morgontidningsprenumeration med lösnummerköp. Om vi även här genomför en klassificering analys, finner vi att det framför allt är arbetarklassen som 1996 köper lösnummer i mindre utsträckning än tidigare (ej redovisat i tabell).

Tabell 14 **Fördelningen av olika sätt att anskaffa tidningen bland regelbundna läsare som inte är prenumeranter 1979-1996 (procent)**

Anskaffningssätt	1979	1983	1987	1991	1995	1996
Lånar av bekanta	11	9	4	9	9	10
Läser hos bekanta	17	10	12	17	15	14
Läser på arbetet/i skolan	44	56	51	44	45	54
Läser på bibliotek	3	3	2	4	3	4
Köper lösnummer *	28	23	50	40	29	23
Antal svar	279	244	252	218	247	240

* Från 1987 fanns detta med som eget svarsalternativ. Testologens data för år 1986 och SOM-undersökningens data för år 1987.

Anmärkning 1: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Anmärkning 2: Med regelbundna läsare avses de som läser morgontidning minst en dag per vecka.

Bland de läsande icke-prenumeranterna har andelen lösnummerköpare här minskat från 35 procent till 23 procent mellan 1995 och 1996. Samtidigt har motsvarande andel bland de högre tjänstemännen legat i princip konstant under samma tidsperiod – 22 procent 1996,

jämfört med 23 procent 1995. Även beträffande läsningen på jobbet eller i skolan är det förändringar inom arbetarklassen som framför allt påverkar det generella mönstret. Bland de tidningsläsare inom arbetarklassen som inte har någon prenumeration i hushållet ökade denna andel från 46 procent 1995 till 55 procent 1996. Som en jämförelse kan nämnas att motsvarande siffror för de högre tjänstemännen var 54 respektive 56 procent.

Att det idag är en lika stor andel inom arbetarklassen som inom högre tjänstemannaklassen som läser tidningen på jobbet, skulle kunna ses som ett tecken på att standarden på de svenska arbetsplatserna är hög och jämn i detta avseende. Då skall vi emellertid erinra oss att det tillika är inom arbetarklassen som kategorin icke-läsare tycks vara på uppgång. En viss andel av dem som 1995 köpte lösnummer regelbundet, kanske inte alls läser morgontidning 1996. På denna punkt kan några säkra uttalanden dock inte göras, eftersom vi de olika åren inte har tillgång till samma respondenter.

När det gäller prenumerationsbenägenhet kan slutligen nämnas att det 1996 var ungefär lika många som funderade på att avsluta sin prenumeration som det var 1995 (tabell 15). Procentandelen som hade funderat på detta minst någon gång hamnade på 29 respektive 30 procent. Mot bakgrund av att andelen prenumeranter gått ner ett par procentenheter mellan 1995 och 1996, är det noterbart att det mellan 1994 och 1995 ägde rum en viss ökning av andelen som funderade på att avsluta prenumerationen. Tyvärr är det mycket svårt, för att inte säga omöjligt, att avgöra i vilken utsträckning det finns något samband mellan hur många som funderar på att sluta det ena året och hur många som faktiskt slutar de nästföljande åren. Vår tidsserie spänner här alltså över blott fyra år. Resultaten torde bli mer intressanta för att i ett längre perspektiv kunna analysera förhållandet mellan de två nämnda variablerna.

Tabell 15 Andelen prenumeranter som har funderat på att avsluta sin prenumeration 1993-1996 (procent)

	1993	1994	1995	1996
Har inte funderat på att avsluta	74	75	70	71
Har funderat någon gång	18	18	21	20
Har funderat flera gånger	8	7	9	9
Totalt	100	100	100	100
Antal svar	1267	1181	1209	1206
Har funderat minst någon gång	26	25	30	29

Anmärkning: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Bland orsakerna till varför människor funderar på att avsluta sin prenumeration, märks alltså de ekonomiska faktorerna som de mest framträdande (tabell 16). Bland dem som under 1996 hade funderat flera gånger på att avsluta sin prenumeration, angav 40 procent skälet "allt annat har blivit så dyrt" och 24 procent skälet "prenumerationspriset har höjts" (här kan flera svarsalternativ anges). Andra viktiga orsaker var att tidningens innehåll inte var tillräckligt bra (25 procent) och att respondenten hade tillgång till tidningen på arbetet eller i skolan (20 procent). Dock skall poängteras att de ekonomiska skälen tycks vara på viss nedgång jämfört med föregående tre år, vilket skulle kunna tala för att en del av dem som tidigare övervägde att sluta, nu faktiskt har gjort slag i saken. Kvar bland prenumeranterna blir då en allt mer kapitalstark och därmed mindre priskänslig kategori läsare.

Tabell 16 Fördelningen av skäl till varför man funderat på att avsluta sin prenumeration bland prenumeranter 1993-1996 (procent)

Angivna skäl	Funderat någon gång				Funderat flera gånger			
	1993	1994	1995	1996	1993	1994	1995	1996
Allt annat har blivit så dyrt	42	36	40	42	45	44	48	40
Prenum.priset har höjts	28	27	30	32	26	27	31	24
Jag har inte tid att läsa den	18	20	17	25	16	18	24	18
Tidningens innehåll var inte tillräckligt bra	17	19	17	16	20	27	15	25
Jag har tillgång till tidningen på arb./i skolan	14	14	20	13	16	19	20	20
Jag får lokal information i radio och TV	11	13	11	10	14	13	17	16
För dålig bevakning av vad som händer i min kommun	9	13	7	7	14	7	8	5
Tidningsutdelningen sköts dåligt	6	6	6	6	7	15	5	6
Tidningen har blivit så förändrad	2	4	4	5	9	12	7	5
Jag kan låna tidningen av bekant/granne	3	1	2	2	4	2	2	5
Tidningens politiska linje passar mig inte	4	9	6	3	9	8	8	10
Tidningen innehöll för lite annonser	2	2	2	0	2	1	2	1
Tidningen innehöll för mycket annonser *				3				10
Jag flyttade från orten	0	1	0	0	1	1	0	1
Antal svar	232	211	254	231	114	85	123	103

* Svarsalternativet finns med fr o m 1996 års SOM-studie.

Kommentar: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Som framgick redan av min inledning är kvällstidningsbranschen en bransch i utförsbacke. Den tidning som i viss mån lyckas hålla uppe branschens totala upplagesiffror, genom att faktiskt öka den egna upplagan, är Aftonbladet (TS-tidningen, 970303). Ett liknande mönster går igen om vi analyserar regelbundenheten i människors läsning: Expressen och GT/Kvällsposten tappar läsare, medan Aftonbladet ligger still (tabell 17).

Vid en analys av kvällstidningsläsning skall man hålla i minnet att denna tidningstyp fyller delvis andra funktioner än de lokala morgontidningarna. Medan de sistnämnda utgör något av fundamentet i de flesta människors dagliga informationsinhämtning, utgör kvällspressen ett tilläggsmedium som i större utsträckning är orienterat mot förströelse, inte minst mot sport och nöjen. Kvällstidningarna kan omöjligtvis tillfredsställa människors behov av lokal bevakning, av det enkla skälet att dessa tidningar inte har samma lokala förankring som flertalet morgontidningar (jfr Reimer, 1994 och Weibull, 1995b). Aftonbladet och Expressen är rikstäckande och har sina huvudsakliga redaktionella hemvister i Stockholm, medan GT och Kvällsposten i någon mån svarar upp mot ett lokalt informationsbehov i Göteborgs- respektive Malmö-regionen. Kvällstidningarnas svagare ställning kommer tydligt till uttryck i tabell 15, som bland annat visar att den andel av befolkningen som läser kvällstidning minst en dag per vecka (51 procent) är lägre än andelen som läser morgontidning minst sex dagar per vecka (62 procent, enligt tabell 1).

Sett till den totala kvällstidningsläsningen är den enda kategori som ökar de som läser "mer sällan" än en dag per vecka eller "aldrig". Denna kategori har mellan 1995 och 1996 ökat från 44 procent till 49 procent av befolkningen. Andelen trogna kvällstidningsläsare, det vill säga den andel av kvällstidningsläsarna totalt som läser minst sex dagar per vecka, har minskat från 23 procent 1995 till 21 procent 1996. Denna procentandel var som störst 1989, då 35 procent av kvällstidningsläsarna var trogna läsare. Det senaste årets nedgång följer alltså en över tid beständig negativ utveckling.

Bland de enskilda tidningarna framstår Aftonbladet som den enda vinnaren – och detta fastän andelen regelbundna läsare inte har ökat. Enligt SOM-siffrorna ligger Aftonbladet kvar på exakt samma nivå 1996 som 1995; andelen som läser tidningen minst en dag per vecka är 30 procent. Tydligare är då Expressens problematiska situation. I förhållande till Aftonbladet ligger man nu klart lägre ifråga om regelbunden läsning. Andelen som läste Expressen minst en dag per vecka var 1996 lägre än något annat år sedan 1986; 26 procent. Även GT och Kvällsposten tappar tillsammans en hel del läsare, men här bör noteras att det framför allt är GT som står för de negativa siffrorna (ej tabellredovisat). Som exempel kan nämnas att GT:s trogna läsare 1996 utgjorde blott sju procent av tidningens totala läsekrets, medan motsvarande siffra för Kvällsposten var 14 procent.

Tabell 17 Andelen kvällstidningsläsare 1986-1996 (procent)

Totalt	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
6-7 dagar	19	21	21	21	18	19	15	13	14	13	11
3-5 dagar	19	20	19	17	17	21	18	16	18	17	15
1-2 dagar	24	23	23	22	21	22	22	24	25	27	26
Mer sällan/aldrig	37	35	38	39	43	38	45	47	42	44	49
Minst 1 dag/vecka	63	64	62	60	56	62	55	53	58	57	51
Andel trogna *	30	33	34	35	32	31	27	25	25	23	21
Aftonbladet	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
6-7 dagar	8	8	7	8	6	7	6	5	6	6	6
3-5 dagar	8	8	8	7	7	8	7	6	8	8	8
1-2 dagar	10	11	11	12	10	12	9	12	14	16	16
Mer sällan/aldrig	74	73	74	73	77	73	77	76	72	71	70
Minst 1 dag/vecka	26	27	26	27	23	27	22	23	28	30	30
Andel trogna *	29	27	30	26	26	27	22	22	21	20	19
Expressen	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
6-7 dagar	9	11	12	12	10	10	7	7	7	6	5
3-5 dagar	11	11	10	10	10	13	11	9	9	9	6
1-2 dagar	16	15	16	16	14	14	14	14	17	16	15
Mer sällan/aldrig	64	63	62	62	66	62	67	69	67	69	74
Minst 1 dag/vecka	36	37	38	38	34	37	32	30	33	31	26
Andel trogna *	25	30	32	32	29	27	22	23	21	19	19
GT/Kvällsposten	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
6-7 dagar	3	4	4	4	3	4	2	3	2	2	1
3-5 dagar	4	3	4	4	4	5	4	3	4	3	3
1-2 dagar	8	8	7	5	6	7	8	8	8	8	7
Mer sällan/aldrig	86	85	84	86	87	85	86	85	86	86	89
Minst 1 dag/vecka	15	15	15	13	13	16	14	14	14	13	11
Andel trogna *	20	27	27	31	23	25	14	21	14	15	11

* Andelen trogna läsare utgörs av andelen som läser minst 6 dagar i veckan i procent av andelen som läser minst någon gång per vecka.

Anmärkning 1: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Anmärkning 2: Under rubriken *GT/Kvällsposten* återfinns det sammantagna resultatet för dessa båda tidningar. För de år då tidningarna gick under det gemensamma namnet *Idag* är det denna tidning som avses.

Kvällstidningarnas nedgång kan främst lokaliseras till den äldre och den yngre publiken (tabell 18). Både bland 15- till 29-åringar och 50- till 75-åringar har andelen som läser minst tre dagar per vecka sjunkit med omkring fem procent. Att kvällstidningarna skulle vara särskilt starka bland de yngre, ser således ut att bli ett allt mer inaktuellt påstående (jfr t ex Reimer, 1994 och Wadbring, 1996). Idag återfinns de mest regelbundna kvällstidningsläsarna istället i åldrarna 30 till 49 år – och då skall man hålla i minnet att även denna grupp läser avsevärt mindre idag än för tio år sedan.

Tabell 18 Kvällstidningsläsning minst 3 dagar/vecka i olika åldersgrupper 1986-1996 (procent)

Ålder	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
15-19 år	46	50	48	42	38	48	38	28	39	30	25
20-29 år	42	46	44	42	38	47	39	30	32	33	24
30-39 år	41	39	43	36	33	38	35	31	30	30	30
40-49 år	39	40	41	45	37	44	33	31	36	30	29
50-59 år	41	42	32	40	38	39	33	32	30	30	24
60-75 år	30	33	28	31	30	33	26	23	27	24	21

Anmärkning: Samtliga svarande är svenska medborgare.

Orsakerna till att kvällspressen tappar mark bland den yngre publiken, torde dels vara av ekonomisk karaktär – lågkonjunkturen har i hög grad drabbat unga – dels sammankopplade med den ökande konkurrensen från andra medier. Traditionell dagspress har i ökad utsträckning kommit att tillämpa de grepp som tidigare utmärkte kvällspressen. Dessutom har de kommersiella TV-kanalerna – inte minst nyhetsprogrammen – blivit särskilt populära inom de grupper där kvällspressen tidigare hade sitt starkaste fäste (jfr Weibull, 1996).

Något som avslutningsvis kan vara värt att notera i anslutning till upplagekampen mellan Aftonbladet och Expressen, är att några betydande skillnader i läsning mellan män och kvinnor inte föreligger. Även om Aftonbladet medvetet har sökt orientera sig mer mot en kvinnlig publik, kan man konstatera att tidningen alltjämt har en manligt dominerad läsekrets. Den är till och med mer 'manlig' nu än tidigare. År 1996 var det 27 procent av kvinnorna och 33 procent av männen som läste Aftonbladet minst en gång per vecka. Detta skall jämföras med 27 respektive 31 procent år 1995. Expressen har å andra sidan tappat både bland män – 29 procent 1996 mot 33 procent 1995 – och kvinnor – 24 procent 1996 mot 30 procent 1995. Expressens stora förlust av kvinnliga läsare tycks alltså inte vara sammankopplad med en omvänd utveckling för Aftonbladet.

6 SVENSKARNA OCH DAGSTIDNINGSLÄSNINGEN

Fastän både morgon- och kvällstidningsläsningen under 1996 har blivit mindre regelbunden bland den svenska befolkningen, kan det vara värt att än en gång understryka att läsfrekvensen totalt sett är mycket hög. Endast fem procent av befolkningen läser varken morgontidning eller kvällstidning regelbundet (tabell 19). Den vanligaste kombinationen är att läsa morgontidning minst sex dagar i veckan och att sällan eller aldrig läsa någon kvällstidning. Denna grupp är så stor som 34 procent – vilket talar sitt tydliga språk beträffande morgonpressens grundläggande betydelse för människors informationsinhämtning. Endast för en mindre grupp svenskar spelar kvällstidningarna motsvarande roll; blott två procent läser kvällstidning minst sex dagar i veckan utan att läsa någon morgontidning regelbundet, och sex procent läser någon kvällstidning minst tre dagar i veckan utan att läsa någon morgontidning minst tre dagar i veckan. Här kan som en jämförelse tilläggas att motsvarande siffror för 1992 var exakt desamma – två respektive sex procent (ej tabellredovisat) – vilket pekar på att kvällspressen inte i större utsträckning har kommit att fungera som ett ersättningsmedium för morgontidningarna.

Tabell 19 Olika kombinationer av morgon- och kvällstidningsläsning (procent av total)

Morgontidningsläsning	Kvällstidningsläsning			
	6-7 dagar/vecka	3-5 dagar/vecka	1-2 dagar/vecka	Sällan/aldrig
6-7 dagar per vecka	6	8	15	34
5 dagar per vecka	1	2	2	4
3-4 dagar per vecka	1	2	3	5
1-2 dagar per vecka	1	1	2	2
Mer sällan/aldrig	2	2	4	5

Anmärkning: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Att kvällstidningsläsningen har sjunkit markant under 1990-talet, återspeglas likväl i att allt färre människor läser *både* morgon- och kvällstidning regelbundet. Detta kan exemplifieras med att andelen som läser båda tidningstyperna minst tre gånger per vecka har sjunkit från 28 procent 1992 till 20 procent 1996 (inom det punktstreckade området i tabell 18). Det minskade kvällstidningsläsandet återfinns dock inte bland de mest regelbundna morgontidningsläsarna; istället har vi fått en växande grupp som läser såväl morgontidningar som kvällstidningar tämligen oregelbundet. Mellan 1992 och 1996 har den grupp som läser någon morgontidning mindre än fem dagar per vecka och någon kvällstidning mindre än tre dagar per vecka ökat från 12 till 21 procent. Således finns det inte mycket som talar för

att tidningsläsningen har blivit mer polariserad mellan kvälls- och morgontidningsläsare (jfr *SOU 1994: 94: 121ff*) – snarare då mellan läsare och icke-läsare generellt.

Eftersom man i flertalet andra länder inte brukar hålla isär morgon- och kvällstidningsläsning, utan oftare talar om *dagstidningsläsning* som ett samlat begrepp (se t ex Wadbring, 1996), är det relevant att ur tabell 19 lyfta ut tre olika kravnivåer för hur regelbundet människor läser någon morgon- eller kvällstidning (tabell 20). Vi finner här att andelen svenskar som läser någon dagstidning minst en dag per vecka är 95 procent och därmed ligger kvar på ungefär den nivå som varit rådande under den senaste tioårsperioden. Ser vi till kravnivå 2 – som motsvarar läsning av morgontidning minst fem dagar i veckan och/eller kvällstidning minst tre dagar i veckan – finner vi däremot en minskning i andel läsare på drygt tio procent sedan slutet av 1980-talet. Denna läsarkategori uppgår 1996 till 80 procent – ett resultat som kan ses från två olika håll. Å ena sidan är siffran, som ovan konstaterades, på tydlig nedgång. Å andra sidan är den i jämförelse med flertalet andra länder alltså relativt hög. Om vi sedan går till den högsta kravnivån – läsning av en eller flera dagstidningar minst sex dagar per vecka – återfinns likaså en drygt tioprocentig nedgång sedan 1980-talets slutskede. Idag läser 67 procent av den svenska befolkningen någon morgon- och/eller kvällstidning minst sex dagar i veckan. För både kravnivå 1 och 2 kan vi se en fyraprocentig nedgång bara mellan 1995 och 1996.

Tabell 20 Andelen dagstidningsläsare (morgon- och/eller kvällstidningsläsning) 1986-1996 (procent)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
1	75	79	78	79	77	76	74	72	72	71	67
2	86	90	90	90	88	89	88	84	85	84	80
3	96	97	98	98	97	98	97	96	97	97	95

1 = Morgontidning minst 6 dagar/vecka och/eller kvällstidning minst 6 dagar/vecka: 67 procent
 2 = Morgontidning minst 5 dagar/vecka och/eller kvällstidning minst 3 dagar/vecka: 80 procent
 3 = Morgontidning minst 1 dag/vecka och/eller kvällstidning minst 1 dag/vecka: 95 procent

Anmärkning: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Mot bakgrund av att jag tidigare i denna rapport har kunnat visa att det framför allt är i resurssvaga grupper som tidningsläsningen minskar, är det i tabell 20 noterbart att det är under Sveriges första ekonomiska 'krisår' som läsningen börjar gå ned. För kravnivå 1 kan en svagt nedåtgående tendens skönjas redan från 1990 och framåt, medan siffrorna för kravnivå 2 börjar sjunka tydligt först 1993. För den lägsta kravnivån, 3, kan möjligen en påbörjad nedgång anas i och med 1996 års mätning. Detta skulle i sådana fall betyda att

även andelen personer som praktiskt taget inte läser någon dagstidning alls nu har börjat öka. En bidragande förklaring till mönstret torde vara att de ekonomiska påfrestningarna på de svenska hushållen har tilltagit och också fortsätter att tillta. Att nedgången i läsning enbart skulle bero på att människor inte längre värdesätter dagstidningarna, förefaller inte vara någon tillfredsställande förklaring. Studier har visat att det även inom grupper med låg dagstidningskonsumtion, inte minst bland yngre, finns starka positiva värderingar gentemot mediet. Att i liten utsträckning läsa dagstidning (och kanske främst morgontidning) är väl sammankopplat med en upplevelse av att läsa för litet – ett resultat som inte alls går att applicera på TV-mediet. Blott någon enstaka procent av den svenska befolkningen anser sig titta för litet på TV, medan närmare 40 procent anser sig lägga för litet tid på morgontidningsläsning (Jansson, 1996). Delar vi sedan upp resultatet åldersvis, finner vi att andelen 65-80-åringar som anser sig läsa för litet är tio procent, medan motsvarande siffra för 15-29-åringar är 50 procent.² Dagstidningarnas svaga ställning bland unga (tabell 21) skall således inte enbart ses som en konsekvens av att denna potentiella publik gör annorlunda medieprioriteringar än de äldre generationerna. Mycket talar för att morgon- och kvällspressen skulle ha haft fler läsare i denna grupp om de ekonomiska förutsättningarna hade varit bättre.

Tabell 21 Dagstidningsläsning (morgon- och/eller kvällstidning) i olika åldrar 1986-1996 (procent)

Ålder	1986	1988	1990	1992	1994	1995	1996
15-19 år	79	86	79	77	72	70	66
20-29 år	81	81	82	85	75	74	67
30-39 år	87	90	89	87	84	83	76
40-49 år	90	94	92	91	89	87	84
50-59 år	91	93	94	91	93	93	89
60-75 år	86	92	91	90	89	88	87

Kommentar 1: Tabellens åldersintervall är 15-75 år och samtliga svarande är svenska medborgare.

Kommentar 2: Med dagstidningsläsning avses morgontidningsläsning minst fem gånger per vecka och/eller kvällstidningsläsning minst tre gånger per vecka.

Vad som återstår att se, är således om de befolkningsgrupper som idag inte läser dagstidning regelbundet, i framtiden, då en gynnsammare ekonomisk situation eventuellt inträder, kommer att förändra sitt beteende.

² Denna åldersspecifika analys är genomförd på Väst-SOM-materialet från 1995. Resultaten finns ej redovisade i Jansson, 1996.

Att dagstidningsläsningen sjunker i de samhällsgrupper som ligger sämst till i socioekonomisk bemärkelse, är ett talande exempel på hur samhällsstrukturerna tenderar att färga av sig också på människors kunskaps- och informationsresurser. Ehuru många sociologer idag fokuserar sitt tänkande vid hur det senmoderna samhället i ökad utsträckning lämnar individen fri (eller tvingad) att själv fatta beslut om sin tillvaro – att utveckla sin egen livsstil (se t.ex. Giddens, 1991: 70ff) – skall man hålla i minnet att stora delar av människors vardagsverklighet alltjämt är formad av de faktiska möjligheter som den egna sociala positionen tillhandahåller. Den franske kultursociologen Pierre Bourdieu talar härvidlag om "the choice of the necessary", det vill säga om hur arbetarklassens 'fria' konsumtionsval av socioekonomiska skäl är tvungna att först och främst omfatta det som är *nödvändigt*. Ur dessa förhållanden utvecklas en smak som är starkt pragmatisk och inriktad mot funktionalistisk snarare än estetisk konsumtion (Bourdieu, 1979/1984: 372ff). Frågan är då: har morgontidningar och kvällstidningar för somliga människor i dagens Sverige upphört att vara nödvändiga ting?

Uppenbarligen måste svaret bli ja, om man med något nödvändigt avser det som människor prioriterar genom sin konsumtion. I mötet mellan människors försvagade ekonomi och ett expanderande etermedialt nyhetsflöde, har tidningarnas grad av nödvändighet troligen sjunkit. Den dryga hundralapp som en prenumererad morgontidning kostar per månad kan sparas och tillika kompenseras genom att istället ta del av TVs och radios nyheter, eller att läsa tidningen på jobbet.

Att någon kompensation av detta slag faktiskt äger rum, är emellertid inte alls säkert. En avslutad morgontidningsprenumeration behöver inte alltid leda till en ökad användning av andra nyhetsmedia. Människors livsstilsrelaterade vanor är ofta starkare än så. Bo Reimer visar till exempel i sin avhandling *The Most Common of Practices* att TVs nyhetssändningar i takt med människors ökade kanaltillgång, har tappat allt mer av sin basala funktion som informationsförmedlare. Tidigare var TV-nyheterna en programpunkt som förenade tittare med för övrigt åtskilda preferenser. Idag är emellertid utbudet så stort att vem som helst kan titta på TV kontinuerligt utan att alls behöva ta del av några nyheter. Och enligt Reimer är det framför allt yngre lågutbildade grupper med förströelseorienterade programpreferenser som på detta vis väljer bort nyheterna – samma grupper som i liten utsträckning läser morgontidningar (Reimer, 1994: 143).

Detta exempel utgör en god illustration av vilka mekanismer som ligger bakom expansionen av de klyftor som skiljer informationsstarka samhällsgrupper från informationssvaga. De studier som hittills har gjorts av de nya informationsteknologiernas utbredning i svenska hushåll visar på motsvarande tendenser. Förekomsten av persondatorer och kompletterande datorutrustning såsom modem, Internet-anslutning och egen e-postadress, är framför allt koncentrerad till samhällets resursstarka, och tillika morgontidningsläsande,

befolkningsgrupper (Weibull, 1997b). Vad vi ser är alltså hur de människor som redan är informationsstarka står i främsta ledet när det gäller att ta till sig än mer kunskap, medan de som har det sämre ställt oundvikligen kommer på efterkälken även här.

Det finns således all anledning att på allvar analysera och fundera över vad en sjunkande svensk dagstidningsläsning egentligen betyder. Även om förändrade medievanor av detta slag inte automatiskt leder till ökad ojämlikhet i samhället, är det nödvändigt att sätta in utvecklingen i en relevant kontext. En invändning som dock med fog skulle kunna göras mot att driva detta resonemang alltför långt, gäller den metodeffekt som troligen inverkar på resultaten från SOM-undersökningarna. Eftersom det har visat sig att olika samhällsgruppers normer sätter avtryck i hur de uppskattar den egna vanan, är det viktigt att poängtera att hela differensen mellan resurssvaga och resursstarka grupper knappast beror på skillnader i faktisk tidningsläsning. Sannolikt modifieras förhållandet om man tar hänsyn till att en del människor på höga sociala positioner kanske inte läser fullt så mycket som de plägar ange – och omvänt för dem på lägre sociala positioner. Men något betydande argument för att den tilltagande informationsklyftan *inte* skulle vara kopplad till redan existerande socioekonomiska klyftor, utgör inte denna metodologiska invändning.

I föreliggande rapport har jag kunnat påvisa en tydlig nedgång i den svenska dagstidningsläsningen mellan 1995 och 1996. Andelen regelbundna läsare har minskat för såväl morgontidningar som kvällstidningar, vilket ligger väl i linje med den övergripande negativa upplageutveckling som varit rådande under samma tidsperiod. Andelen svenskar som läser någon morgontidning minst fem dagar i veckan har mellan 1995 och 1996 gått ner från 76 till 71 procent och andelen som läser någon kvällstidning minst tre dagar i veckan har under samma period sjunkit från 30 till 26 procent. Sammantaget har andelen regelbundna dagstidningsläsare – de som läser någon morgontidning minst fem dagar i veckan och/eller någon kvällstidning minst tre dagar i veckan sjunkit från 84 till 80 procent.

Noterbart i denna negativa utveckling är att det 1996 också går att urskilja en ökande andel som inte läser någon dagstidning över huvudtaget minst en dag per vecka. Denna grupp icke-läsare har ökat från tre procent 1995 till fem procent 1996 – något som främst har att göra med att fler svenskar nu inte läser någon morgontidning. Om vi ser till morgontidningarna specifikt, kan konstateras att den andel som läser mindre än en dag per vecka här har ökat från tio till 13 procent mellan 1995 och 1996. Huvuddelen av denna ökning kan förklaras av ändrade läsvanor inom arbetarklassen, där andelen icke-läsare var 12 procent 1995 och 16 procent 1996. Eftersom gruppen svarar för drygt 40 procent av SOM-undersökningens urval, väger denna förändring mycket tungt i totalsammanräkningen.

Till viss del kan nedgången i morgontidningsläsning förklaras av en nedgång i prenumerationsbenägenhet. Andelen hushåll med prenumeration var 1996 75 procent, vilket skall jämföras med 77 procent 1995. Förändringen är mycket liten, men ligger icke desto mindre väl i linje med den svagt nedåtgående trend som har varit kännetecknande för de senaste fem-tio åren. Noterbart är att i den mån andelen prenumeranthushåll sjunker, så gör den det inom arbetarklassen och bland de högre tjänstemännen. I dessa kategorier är andelen prenumeranthushåll 65 respektive 89 procent – en nedgång på tre procent vardera jämfört med 1995. Till detta skall läggas att det bland dem som inte har prenumeration i hushållet har ägt rum en markant ökning av andelen icke-läsare. Således har inte bara prenumerationsbenägenheten minskat en aning, vilket direkt ger konsekvenser på regelbundenheten i människors tidningsläsning; dessutom läser icke-prenumeranterna i allt mindre utsträckning. Andelen icke-läsare har här ökat från 35 till 42 procent och andelen som läser minst fem dagar per vecka har minskat från 34 till 26 procent. Detta förklaras främst av minskad läsning inom icke-prenumererande arbetarklasshushåll.

Ett intressant resultat som rör förhållandet mellan prenumeration och läsning, är att ålderskategorin 25-29-åringar i båda fallen utmärker sig som en grupp där stora förändringar har ägt rum mellan 1995 och 1996. Andelen regelbundna läsare, minst sex dagar i veckan, har sjunkit från 58 till 41 procent och andelen boende i hushåll med prenumeration har sjunkit

från 63 till 56 procent. Detta är den åldersgrupp där det tydligaste sambandet mellan förändrade läsvanor och prenumerationsbenägenhet återfinns. I övriga grupper är förändringarna mindre drastiska – även om en nedgång kan konstateras över lag. Det är alltså de äldre som är de flitigaste läsarna och tillika de flitigaste prenumeranterna.

Beträffande kvällstidningsläsningen har kunnat konstateras att den generella nedgången till största delen motsvaras av en nedgång för Expressen. Medan Aftonbladet behåller samma andel regelbundna läsare 1996 som 1995 – 14 procent läser minst tre dagar per vecka – sjunker motsvarande siffra för Expressen från 15 procent till 11 procent. Expressen har således under 1996 fått se sig passerad av Aftonbladet inte bara i upplaga, utan även i fråga om läsning. Även för GT/Kvällsposten kan en nedgång i regelbunden läsning konstateras. De som läser någon av dessa tidningar minst en gång per vecka var 11 procent 1996, jämfört med 13 procent 1995. Bakom kvällspressens generella nedgång döljer sig ett minskat läsande bland personer under 30 år och över 50 år, vilket torde ha såväl ekonomiska som innehållsmässiga förklaringar. För att förstå nedgången bland de yngre kan även den ökande konkurrensen från andra medier tänkas vara av betydelse.

Om vi ser till det samlade mönstret, tycks det alltså inte finnas särskilt många pilar som pekar i rätt riktning – om man då ser dagstidningsläsning som ett positivt samhällsfenomen. Framför allt den ökande tendensen inom samhällets resurssvaga grupper att inte alls läsa någon morgontidning regelbundet är värd att ta på allvar, eftersom dessa grupper även i lägre utsträckning har tillgång till moderna informationsmedier. I förlängningen av denna utveckling, där de ekonomiska påfrestningarna på redan utsatta grupper inte mildras, finns en uppenbar risk för att såväl klassklyftor som informationsklyftor fördjupas. Man kan också skymta ett demokratiskt problem; ett minskat politiskt engagemang som en konsekvens av att färre människor håller sig insatta i samhällsdebatten.

REFERENSER

- Bourdieu, Pierre (1979/1984) *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Gustafsson, Karl-Erik & Lennart Weibull (1996) "Europäische Zeitungsleser – Ein Überblick" i *Europa liest Zeitung*. Brüssel: ENPA.
- Hadenius, Stig & Lennart Weibull (1997) *Massmedier. Press, radio och TV i förändring*. Stockholm: Bonniers.
- Jansson, André (1996) "Den skuldmedvetne TV-tittaren" i Nilsson, Lennart (red) *Västsvenska perspektiv, SOM-rapport nr 17*. Göteborg: SOM-institutet.
- Jansson, André (1997) "Hur värdefulla? Dagstidningarna i läsarnas ögon" i Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red) *Ett missnöjt folk? SOM-rapport nr 18*. Göteborg: SOM-institutet.
- Kratz, Charlotta (1991) *Verklighetsval och kapital. En studie av det ekonomiska och det kulturella kapitalets betydelse för läsningen av stockholmsidningar utanför Stockholm*. Göteborg: JMG Arbetsrapport nr. 6.
- Mediebarometer 1996* (1997) Göteborg: Nordicom.
- Nilsson, Lennart (1996) "Medborgarna och den lokala välfärdsstaten" i Nilsson, Lennart (red) *Västsvenska perspektiv, SOM-rapport nr 17*. Göteborg: SOM-institutet.
- Reimer, Bo (1994) *The Most Common of Practices. On Mass Media Use in Late Modernity*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- SOU 1994: 94 *Dagspressen i 1990-talets medielandskap*. Stockholm: Fritzes.
- Strid, Jan (1996) "Radiolyssnandet i Göteborg 1995" i Nilsson, Lennart (red) *Västsvenska perspektiv, SOM-rapport nr 17*. Göteborg: SOM-institutet.
- TS-tidningen* (1997-03-03)
- Wadbring, Ingela (1995) "Våra morgonmedievanor" i Nilsson, Lennart (red) *Västsvensk horisont, SOM-rapport nr 14*. Göteborg: SOM-institutet.
- Wadbring, Ingela (1996) "Tidningsläsning igår och idag" i Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red) *Mitt i nittioalet, SOM-rapport nr 16*. Göteborg: SOM-institutet.
- Wadbring, Ingela & Lennart Weibull (1996) "Räckvidd och läsvana 1986-1995. En nivåjämförelse mellan två tidningsmått" i Carlsson, Ulla (red) *Rapport från 1996 års Mediebarometerseminarium, MedieNotiser nr 3, 1996*. Göteborg: Nordicom.
- Weibull, Lennart (1983) *Tidningsläsning i Sverige. Tidningsinnehav, tidningsval, läsvanor*. Stockholm: Liber Förlag.

- Weibull, Lennart (1995a) "Morgonpress och morgon-TV" i Weibull, Lennart och Charlotta Kratz (red) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: Dagspresskollegiet.
- Weibull, Lennart (1995b) "Tidningsval och radio-TV" i Weibull, Lennart och Charlotta Kratz (red) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: Dagspresskollegiet.
- Weibull, Lennart (1995c) "Dagspressens funktioner" i Weibull, Lennart och Charlotta Kratz (red) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: Dagspresskollegiet.
- Weibull, Lennart (1996) "Hur skall det gå för kvällspressen? Medelstenssens tidning: 65 år senare." i Carlsson, Ulla (red) *Medierna i samhället. Igår idag, imorgon*. Göteborg: Nordicom.
- Weibull, Lennart (1997a) "Dagspress i kris, det nya informationssamhället – eller vad?" Anförande hållet vid Dagspressdagen 1997 i Stockholm.
- Weibull, Lennart (1997b) "IT – den nya mötesplatsen?" i Holmberg, Sören & Lennart Weibull (red) *Ett missnöjt folk? SOM-rapport nr. 18*. Göteborg: SOM-institutet.